

Горник В.Г.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Євмєшкіна О.Л.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

У статті представлено особливості формування та реалізації воєнної політики як складової оборонної політики держави. У будь-якій державі воєнна політика являє собою складну систему внутрішніх та зовнішніх заходів, які визначають сутність військово-політичних планів та практичних військово-силових дій. Її суб'єктами виступають, насамперед законодавчі та виконавчі органи влади, органи управління сектором безпеки і оборони, а також політичні партії, рухи, інші осередки політичної активності населення, програмні положення яких поширюються на військову сферу держави. Об'єктами воєнної політики є політична система, військово-економічні структури, сектор безпеки і оборони (збройні сили та інші військові формування), військово-політичні блоки (коаліції), суспільна свідомість, відносини між різними соціальними силами з приводу використання військової сили тощо. Розглянуто функції сучасної воєнної політики. Здійснено аналіз документів стратегічного планування воєнної політики держави, зокрема Білу книгу з оборонної політики, Закони України «Про оборону України», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», Воєнну доктрину України 2021 року, Стратегію національної безпеки України, Стратегію воєнної безпеки України. Узагальнено головні акценти воєнної політики України в післявоєнний період. Зокрема, зосередитися на розробленні та впровадженні інноваційних рішень щодо консолідації та інтеграції індивідуального навчання та професійної військової освіти; реалізовувати плани та політику, які перетворюють стратегію на більш відчутні результати, такі як структури сил, політика військової взаємодії з іншими країнами та пріоритетні вимоги до військового потенціалу. Здійснювати удосконалення демократичного цивільного контролю з метою покращення цивільно-військового діалогу, а також кращого розуміння управлінської складової. В сучасних умовах армія стикається з безпрецедентними проблемами, пов'язаними з появою загрози швидкого розповсюдження технологій та інновації супротивників. Важливо підтримувати технологічну надлишковість, підтримувати довготермінове забезпечення та управління кібербезпекою важливу роль відіграє інтелектуальна власність.

Ключові слова: воєнна політика, політика, стратегія національної безпеки, національна безпека, оборона.

Актуальність теми. В сучасних умовах розвитку публічного управління існує потреба в постійному узгодженню напрямів політики національної безпеки з новими глобальними викликами. Головною метою воєнної політики держави має бути реалізація норми Конституції України, де вказано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Завданням сучасної воєнної політики є відстоювання незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України, сприяння суспільному розвитку, насамперед розвитку людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів

громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція.

Аналіз публікацій. Поняття воєнної політики, філософсько-методологічні основи, стан та тенденції розвитку процесів, що визначають сутність і структуру глобальної та національної безпеки у довгостроковій перспективі, практичні аспекти діяльності держави щодо забезпечення національної безпеки, зокрема щодо розробки і впровадження державної політики та стратегічного планування у цій сфері розкрито у працях В. Абрамова, С. Андрєєва, А. Дацюка, С. Завгородньої, Р. Марутян, В. Мандрагелі, Г. Ситника. Моделі міждержавного протидержавного та технології врегулювання конфліктних ситуацій досліджені Г. Ситником та

М. Шевченком. Пріоритетні напрями підготовки держави до оборони запропоновано О. Устименком. Питання публічного адміністрування сферою оборони України висвітлені в працях В. Сокурєнка. Не повною мірою досліджено сучасний стан формування та реалізації воєнної політики та напрями її формування в повоєнний період.

Метою статті є розглянути особливості формування та реалізації воєнної політики як складової оборонної політики держави.

Виклад основного матеріалу. Воєнна політика є складовою загальної політики держав та наддержавних об'єднань (блоків, коаліцій), які здійснюють підготовку та використання засобів збройного насильства задля ведення війни чи протидії її розв'язанню, досягнення інших соціально значущих цілей. Її альтернативне бачення демонструють політичні партії та рухи, що намагаються впливати на воєнну сферу держави з метою коригування її якісних характеристик, а також антидержавні сили, які орієнтуються на силове втручання у політичний процес з метою захоплення влади та примусової зміни цілей суспільного розвитку та механізмів їх досягнення [3].

У будь-якій державі воєнна політика являє собою складну систему внутрішніх та зовнішніх заходів, які визначають сутність військово-політичних планів та практичних військово-силових дій. Її суб'єктами виступають, насамперед законодавчі та виконавчі органи влади, органи управління сектором безпеки і оборони, а також політичні партії, рухи, інші осередки політичної активності населення, програмні положення яких поширюються на військову сферу держави. Об'єктами воєнної політики є політична система, військово-економічні структури, сектор безпеки і оборони (збройні сили та інші військові формування), військово-політичні блоки (коаліції), суспільна свідомість, відносини між різними соціальними силами з приводу використання військової сили тощо.

Оборонна політика повинна впливати з уже узгодженої політики та стратегії національної безпеки. Аналіз та консультації щодо потреб оборонної політики зазвичай призводять до того, що часто називають Білою книгою оборони, яка після схвалення урядом визначає напрями політики для оборонного сектору на період її дії. Зокрема, в Україні Біла книга - це періодичний аналітичний документ, який видається органами сектору безпеки і оборони з метою систематичного інформування суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони України [1].

Окрім формулювання політики, система оборони має бути здатною ефективно впроваджувати політику, що, у свою чергу, вимагає здатності розробляти стратегії, плани, програми та бюджет у всьому секторі. Крім того, має існувати постійний політичний і бюрократичний нагляд за оборонною політикою та діяльністю, щоб гарантувати, що налаштування політики залишаються актуальними та що діяльність сприяє досягненню цілей політики [13].

Однією з основних цілей воєнної політики України було визначено запобігання виникненню воєнних конфліктів, що мало досягатися шляхом забезпечення боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань на рівні, достатньому для стримування потенційного агресора від застосування воєнної сили проти України [10].

Авторами посібника «Глобальна та національна безпека» визначено функції воєнної політики, серед яких наступні:

світоглядна (формування у широких верств населення адекватного розуміння необхідності та виправданості силового убезпечення суспільного розвитку, запобігання викликам і загрозам національній безпеці за допомогою збройних засобів);

методологічна (обґрунтування спектру оборонних завдань держави та їх доведення до військовослужбовців, представників державних управлінських структур, приписного і мобілізаційного складу);

координаційна (забезпечення узгодженої діяльності всіх гілок політичної влади, елементів сектору безпеки і оборони у мирний і особливо у воєнний час з метою досягнення соціально значущих цілей);

організаційно-мобілізаційна (створення умов ефективного управління обороноздатністю держави, насамперед – збройними силами у випадку практичного виконання планів їх бойового застосування та мобілізаційного розгортання);

виховна (формування у свідомості військовослужбовців особливих духовних утворень, що визначають їх індивідуальну та групову відданість загальносуспільним цінностям й інтересам, високу активність в ході виконання функціональних обов'язків, необхідні морально-бойові якості);

прогностична (передбачення перспектив розвитку військово-політичних процесів у їх конструктивних і деструктивних аспектах, прогнозування розвитку військової науки і військової практики, шляхів оптимального втілення їх напрацювань у реалії військового будівництва) [3].

Відповідно до Закону України «Про оборону України» процес формування та реалізації воєнної політики держави визначено одним із заходів підготовки держави до оборони, який здійснюється в мирний час [6]. Тобто воєнна політика є складовою оборонної політики держави. Реалізацію державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань забезпечує центральний орган виконавчої влади, яким на даний час є Міністерство оборони України. Також, відповідно до покладених на нього функцій, Міністерство оборони України бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, оборони і військового будівництва, підготовці проєктів законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони [6].

Основні засади національної політики України у різних сферах життєдіяльності, в тому числі у сфері національної безпеки і оборони, а також засади зовнішньої політики України визначаються на загальнодержавному рівні відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [5].

Основним документом довгострокового планування, відповідно до якого здійснюється формування воєнної політики держави є Стратегія національної безпеки України, яка була введена в дію Указом Президента України №392/2020 14 вересня 2020 року. Відповідно до Стратегії національної безпеки України розроблено та введено в дію Стратегію воєнної безпеки України [8]. Стратегія воєнної безпеки є першим в Україні стратегічним документом довгострокового планування. Вона розроблена на виконання вимог Закону України «Про національну безпеку України» та з урахуванням пріоритетів, напрямів і завдань, окреслених у Стратегії національної безпеки України та визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва [4].

Ураховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України та іншими законами України, Стратегія воєнної безпеки передбачає досягнення таких цілей реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва:

достатні оборонні спроможності держави, які в поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на Російську Федерацію можуть забезпечити стримування подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновлення її територіальної цілісності в межах державного кордону України;

потужна територіальна оборона, яка у взаємодії з рухом опору сприятиме підвищенню рівня обороноздатності держави, згуртуванню суспільства, патріотичному вихованню громадян, наданню обороні України всенародного характеру та готовності населення до оборони держави;

ефективний менеджмент у сфері оборони, заснований на засадах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, програмно-проектному управлінні оборонними ресурсами, удосконалення процесів визначення та задоволення потреб оборони України;

професійний особовий склад Збройних Сил України та інших складових сил оборони, який перебуває в центрі уваги держави, підтримується вдосконаленими системами кадрового менеджменту, підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання молоді, може бути в короткі строки посилений підготовленим і вмотивованим військовим резервом;

сучасне високотехнологічне озброєння, військова та спеціальна техніка Збройних Сил України, інших складових сил оборони, яка забезпечує виконання ними покладених завдань, зокрема в операціях НАТО;

розвинута військова інфраструктура, об'єднана логістика та достатні запаси матеріальних засобів, дієва система медичного забезпечення, що відповідають потребам сил оборони;

побудовані на національних і євроатлантичних цінностях сили оборони, які відповідають критеріям набуття повноправного членства України в НАТО, взаємосумісні з відповідними компетентними органами держав – членів НАТО та спроможні робити гідний внесок у проведення операції НАТО [8].

Пріоритетами досягнення цілей державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва визначено:

запровадження об'єднаного керівництва з підготовки та ведення всеохоплюючої оборони України;

розвиток інституційних спроможностей Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони;

нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань.

Стратегічними документами, відповідно до яких формується воєнна політика, є Концепція національної безпеки України, складовою частиною якої є воєнна доктрина України. Воєнна доктрина містить сукупність цільових настанов, керівних принципів і поглядів на забезпечення воєнної безпеки України та має оборонний характер. Україна вважатиме потенційним воєнним противником будь-яку державу, послідовна недружня політика якої загрожуватиме воєнній безпеці України [2]. В Україні воєнна доктрина оновлювалася декілька разів відповідно до політичних, соціально-економічних та інших змін, що відбувалися в країні, а також під впливом світових тенденцій. Зокрема, група вчених обґрунтовує потреби оновлення воєнної доктрини [11], що обумовлюється кількома чинниками:

1) у зовнішній політиці України відбулись суттєві зміни, які зумовлюють потребу пошуку Україною нового місця в безпековому середовищі і всебічно обґрунтованих заходів щодо адаптації оборонної політики до нових геополітичних умов;

2) сучасні безпекові проблеми, виклики та загрози вимагають принципово нових поглядів і підходів до забезпечення надійного захисту національних інтересів України від реальних та потенційних загроз воєнного характеру, що має бути відображено в оновленій доктрині.

Указом Президента України було затверджено нову редакцію воєнної доктрини України відповідно до якої метою воєнної політики України є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України [7].

Основними цілями у сфері воєнної політики України визначено:

відбиття збройної агресії Російської Федерації проти України;

забезпечення обороноздатності України на рівні, достатньому для запобігання виникненню збройного конфлікту, а у разі збройного конфлікту – для його локалізації і нейтралізації;

участь України у реалізації спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу;

удосконалення системи забезпечення воєнної безпеки, яка б гарантувала надійний захист держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, гідне сприйняття України на міжнародному рівні та відповідала критеріям членства України в ЄС і НАТО.

У ході реалізації воєнної політики важливим напрямом діяльності є здійснення комунікацій з громадськістю. Такий досвід можна запозичити в діяльності НАТО. Так, місія військової політики НАТО полягає у підтримці командирів шляхом вчасного надання точної інформації, що сприяє підвищенню обізнаності громадськості та розуміння військових аспектів ролі, цілей, операцій Альянсу, місій, діяльності, що значно посилює довіру до організації. Проведення заходів інформування про військові цілі та завдання Альянсу передбачає планування та проведення зовнішніх та внутрішніх комунікацій з громадськістю.

Зовнішні комунікації здійснюються за такими напрямками:

– забезпечення зв'язків із засобами масової інформації з метою надання вичерпної інформації для аудиторії НАТО, забезпечення готовності командирів та штабів надавати відповіді на запити засобів масової інформації;

– проведення інструктажів та співбесід;

– організація доступу до постійних і оперативних підрозділів, що здійснюють підготовку інформації;

– здійснення інформаційної діяльності, що спрямована на сприяння налагодження стратегічних відносин із ключовими зовнішніми зацікавленими сторонами з військових питань, тобто представниками експертного середовища, такими як аналітичні центри, наукові кола, асоціації, пов'язані з військовими справами, та інше.

Внутрішні комунікації сприяють спілкуванню між такими категоріями як військовий і цивільний персонал НАТО та їхні родини. Метою таких комунікацій є інформування про важливі події, роботу штаб-квартири, цілі та діяльність організації, покращує якість роботи, робить командний склад більш ефективним представником організації [14].

Комунікації з громадськістю є важливим чинником набуття громадянами країни політичної культури, з розумінням змісту і спрямованості воєнної політики держави, ролі збройних сил у здійсненні політики безпеки, місця політичних партій у сфері національної безпеки [12]. Вони також сприяють узгодженню відносин у цивільній та військових сферах. Адже, на думку М.Цюрупи, цілісність та стійкість держави гарантують стабільні цивільно-військові відносини. Їх стан у державі є індикатором демократичної зрілості, а тому формування цивільно-військових відносин і системи демократичного цивільного контролю має життєво важливе значення для нашої державності [12].

Засади воєнної політики держави в повоєнний період будуть мати значні відмінності від сучасної політики. О.Резникова пропонує пріоритетними напрямками державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України у післявоєнний період такі [9]:

- зміцнення сектору безпеки і оборони;
- пошук зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами;
- відновлення економічного і людського розвитку України;
- розбудова національної системи стійкості;
- підвищення ефективності державного управління;
- завершення реформ, які довели свою ефективність.

У повоєнний період увагу варто зосередити на розробленні та впровадженні інноваційних рішень щодо консолідації та інтеграції індивідуального навчання та професійної військової освіти; реалізовувати плани та політику, які перетворюють стратегію на більш відчутні результати, такі як структури сил, політика військової взаємодії з іншими країнами та пріоритетні вимоги до військового потенціалу. Здійснювати удосконалення демократичного цивільного контролю з метою покращення цивільно-військового діалогу, а також кращого розуміння управлінської складової. В сучасних умовах армія стикається з безпрецедентними проблемами, пов'язаними з появою загрози швидкого розповсюдження технологій та інновації супротивників. У спроможності армії щодо модернізації власної системи озброєння, підтримки технологічної надлишковості, під-

тримки довготермінового забезпечення та управління кібербезпекою важливу роль відіграє інтелектуальна власність. Продумана та збалансована політика управління інтелектуальною власністю має вирішальне значення для сприяння розвитку інновацій, забезпечення доступу до нових технологій. Формування нової воєнної політики вимагає планування довгострокових вимог до інтелектуальної власності з метою забезпечення гнучкого життєвого циклу нових технологій [15]. Відповідно має здійснюватися удосконалення законодавства про інтелектуальну власність, що сприятиме швидкій адаптації політики управління інтелектуальною власністю.

Висновки. Воєнна політика держави як складова оборонної політики є складною системою внутрішніх та зовнішніх заходів, які визначають сутність військово-політичних планів та практичних військово-силових дій. Формування й реалізація воєнної політики здійснюється суб'єктами, серед яких законодавчі та виконавчі органи влади, органи управління сектором безпеки і оборони, а також політичні партії, рухи, інші осередки політичної активності населення, програмні положення яких поширюються на військову сферу держави.

Особливості формування й реалізації воєнної політики держави в довоєнний та післявоєнний періоди значно відрізняються. Зокрема, в післявоєнний період значну увагу потрібно звернути на зміцнення сектору безпеки й оборони країни, удосконаленні цивільного демократичного контролю, управління інтелектуальною власністю, прийняття інноваційних рішень щодо консолідації та інтеграції індивідуального навчання та професійної військової освіти.

Список літератури:

1. Біла книга. Оборонна політика України. 2021. URL: https://www.mil.gov.ua/content/files/whitebook/WhiteBook_2021_Draft_Final_03.pdf (дата звернення: 10.03.2023р.)
2. Воєнна доктрина України. 2003. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/366136> (дата звернення: 10.03.2023р.)
3. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. : В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.
4. Задубінний А. Стратегія воєнної безпеки України: цілі, принципи, аспекти. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/01/strategiya-voyennoyi-bezpeky-ukrayiny-czili-prynczuru-aspekty/> (дата звернення: 10.03.2023р.)
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України. 01.07.2010 р. № 2411. Редакція від 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 10.03.2023р.)
6. Про оборону України. Закон України. 06.12.1991р. № 1932. Редакція від 01.01.2023 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 10.03.2023р.)
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Указ Президента України. 2015. № 555. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> (дата звернення: 09.03.2023р.)

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ Президента України. 2021. № 121. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 10.03.2023 р.)
9. Резникова О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovooho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 09.03.2023 р.)
10. Семененко О., Таран О., Трегубенко С., Онофрійчук П., Пекуляк Р., Мотрунич І. Основні теоретичні аспекти забезпечення оборонної достатності держави з урахуванням стану розвитку її національної економіки. Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”. 2022. Vol. 12, No. 3. URL: <file:///D:/Users/Altimo/Downloads/455-Article%20Text-1361-1-10-20220709.pdf> (дата звернення: 9.03.2023 р.)
11. Тимошенко Р., Саганюк Ф., Макаров Ю. Погляд на воєнну доктрину позаблокової України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/tymoshenko_pogliad.pdf (дата звернення: 09.03.2023 р.)
12. Цюрупа М. В. Розробка і реалізація воєнної політики як царина можливого консенсусу політичних сил України. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tsiurupa_rozrobka.pdf (дата звернення: 10.03.2023 р.)
13. Build National Defence Policy. URL: <https://issat.dcaf.ch/Learn/SSR-Methodology-Guidance/SSR-Thematic-and-Sectoral-Guidance/Phase-A-Build-National-Defence-Policy> (дата звернення: 10.03.2023 р.)
14. NATO Military Public Affairs Policy. URL: <https://www.nato.int/ims/docu/mil-pol-pub-affairs-en.pdf> (дата звернення: 10.03.2023 р.)
15. Memorandum for see distribution. Secretary of the army. Washington. URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN14261_AD2018_26_Final.pdf (дата звернення: 10.03.2023 р.)

Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L. FEATURES OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF THE MILITARY POLICY AS A COMPONENT OF UKRAINE’S DEFENSE POLICY

The article presents the peculiarities of the formation and implementation of the military policy as a component of Ukraine’s defense policy. In any state, military policy is a complex system of internal and external measures that determine the essence of military-political plans and practical military-force actions. Its subjects are, first, legislative and executive authorities, security and defense sector management bodies, as well as political parties, movements, other centers of political activity of the population, whose program provisions extend to the military sphere of the state. The objects of military policy are the political system, military-economic structures, the security and defense sector (armed forces and other military formations), military-political blocs (coalitions), public consciousness, relations between various social forces regarding the use of military force, etc. The functions of modern military policy are considered. The analysis of the strategic planning documents of the state’s military policy was carried out, in particular the White Book on Defense Policy, the Laws of Ukraine “On the Defense of Ukraine”, “On the Basics of Internal and Foreign Policy”, the Military Doctrine of Ukraine 2021, the National Security Strategy of Ukraine, the Military Security Strategy of Ukraine. The main emphasis of Ukraine’s military policy in the post-war period is summarized. To focus on the development and implementation of innovative solutions for the consolidation and integration of individual training and professional military education; implement plans and policies that translate strategy into more tangible results, such as force structures, policies for military engagement with other countries, and priority military capability requirements. To improve democratic civilian control in order to improve the civil-military dialogue, as well as a better understanding of the management component. In today’s environment, the military faces unprecedented challenges associated with the emergence of threats from the rapid spread of technology and adversary innovation. Intellectual property plays an important role in maintaining technological redundancy, maintaining long-term security and managing cybersecurity.

Key words: military policy, politics, national security strategy, national security, defense.